

Tähistaeval põhinevatest uskumustest II

Astroloogiast Mesopotaamias

Enn Kasak

Lääne astroloogia kujunes põhijoontes välja juba antiikajal (Tester 1987: 11), oma osa selles on kreeka tagapõhjal (Barton 1994: 21) ja egiptuse traditsioonidel (Lindsay 1971: 153-180) ning suurem osa tööst tehti hellenistlikus Egiptuses ja Roomas. Aleksandria astroloogia on kokku võtnud ja süsteemiks arendanud Claudius Ptolemaios (Ptolemy 1964). Rooma astroloogia algperioodi seostatakse eelkõige Marcus Maniliuse (Hübner 1982) ja Dorotheosega (Nikula 1993: 56), hilisemat perioodi Vettius Valensiga (Tester 1987: 45) ja lõpp-perioodi Firmicus Maternusega (Bram 1975: 4-7; Knappich 1967: 74). Teadaolevad astroloogia ja antiikaja kuulsuste vahelised suhted on kõige paremini kokku võtnud Hubert Korsch (1935). Astroloogia pärinemist Mesopotaamiast kinnitavad kõik autorid (Pannekoek 1961: 28-81), kuid selle osatähtsust antiigi lõpuks väljakujunenud õpetuses kaldutakse pigem alahindama (Boll 1926: 1-2).

Antiikastroloogia on tõepoolest hellenismiajastu produkt, me võime leida selles mõjutusi mitmelt poolt, kuna makedoonlaste vallutused põhjustasid aktiivse kultuurivahetuse Mesopotaamia, Egiptuse, Kreeka ja Iraani alade vahel. Kõikidele teistele jääb siiski vaid täiendaja roll, astroloogia aluspõhi, ideoloogia ning peamised meetodid pärinevad ikkagi Mesopotaamiast. Seda tunnustades langevad astroloogiasõbrad sageli teise äärmusse ja väidavad tähistaeva põhjal ennustamise Mesopotaamias juba aastatuhandeid umbkaudu samasuguse olevat nagu keskaja Euroopas. Õnneks on meil tänu savitahvlitel säilinud kiilkirjatekstidele võimalik vältida üldsõnalisi vaidlusi. Kõigepealt peame taasmeenutama, et Kristuse eelse Mesopotaamia ajalugu on pikk ja paljutahuline. Seejärel püüame määratleda Mesopotaamia astroloogia elemente (planeete, planeedijumalaid, tähtkujusid jne), jälgime mõneti nende kujunemist ning lõpetame esimeste sünnihoroskoopidega. Nimede kirjaviis on teadlikult ebajärjekindel, püüdlmaks rahumeelsele kompromissile erinevates kirjandusallikates ning teatmeteostes kasutatud nimetuste vahel.

Mesopotaamia ajaloost

Tigrise ja Eufrati vahelise maa (kr ἡ μεσοποταμία 'kahe jõe vaheline maa') ajalugu on pikk ja keeruline. Arheoloogide arvates on Mesopotaamia vanimad paleoliitikumi aegsed leiud vähemalt 60 000 aastat vanad. Neljandal aastatuhandel eKr tungisid jõgedevahelisse orgu sumerid ja rajasid sinna püsiva asustuse. (Sumerite saabumisega seotud asjaoludest ning nende ajaloost võib eesti keeles lugeda nt V. Zamarovský raamatust «Alguses oli Sumer», (Tallinn, 1980); Assüüria ja Babüloonia kohta on siiani vist parim A. Cerami raamatu «Jumalad, hauakambrid õpetlased» (Tallinn, 1966) kolmas osa «Tornide raamat».) Järgnev, Mesopotaamia ajaloo põhifaktide tundmist eeldav kokkuvõtlik ajatabel annab sealsete põhisündmuste dateeringu lühikese (kõige eelistatuma) kronoloogia järgi (Soden 1991; Kämmerer 1998). Enne Akadi riiki võivad dateeringud suure intervalliga kõikuda, Akadi dünastia algus ja Uri III dünastia algus on enam-vähem paigas. Assüüria dateeringu võimalik viga alates XV saj lõpust eKr on 10 aastat, alates 1180 eKr 1-2 aastat ja suhteliselt kindlad on dateeringud alates aastast 900 eKr. Babüloonia dateeringud on täiesti paigas alates aastast 747 eKr. Pika kronoloogia erinevus lühikesest on 120 aastat. Paljudes teatmeteostes (nt Encyclopaedia Britannica 1997) kasutatakse kompromissina keskmist, lühikesest 50 aastat pikemat kronoloogiat. Varasemas kirjanduses võivad dateeringud oluliselt rohkem erineda. Kronoloogiate erinevus kaob alates aastast 1500 eKr. Tabelis on paksendusega esile toodud antud hetkel valitsev kultuur Mesopotaamias.

Varane Sumer	» 3500-2700
	Kiri 3200 eKr
Uruk	3000-2800
Dzhemdet-Nasr	2900-2700
	Pronks 2800 eKr
Vana-Sumer (Ur I, Lagash)	2700-2300
Akad	2275-2094
Sargon (I) 2275-2219	
Uus-Sumer I/ Guti	2094-2047
Uus-Sumer II, (Ur III) (Sumeri renessanss)	2046-1939
Uus-Sumer III (Isin-Larsa)	1950-1750
Vana-Babüloonia / Vana-Assüüria	1850-1531
Hammurabi 1728-1686	
Kesk-Babüloonia (Kassiidi) / Kesk-Assüüria	1531-1000
	Raud 1200 eKr
Nebukadnetsar I 1126-1105 Tiglatpilesar I 1115-1077	
Uus-Babüloonia / Uus-Assüüria	1000-626
Assurbanipal 668-631	
Hilisbabüloonia (Kaldea)	626-539
Nebukadnetsar II 604-562	
<i>Pärsia periood (Ahhemeniidid)</i>	<i>539-331</i>
<i>Makedoonia periood (Seleukiidid)</i>	<i>331-150</i>
Aleksander Suur 331-323	
<i>Partia periood</i>	<i>150 eKr-226 pKr</i>

Tähtsamaid jumalaid Mesopotaamias

Mesopotaamia panteon on väga segane, sest selles on läbi põimunud palju erinevaid kultuure ja ajastuid, isegi naaberlinnad polnud taevaste asjade suhtes ühel meelel. Sumerid näiteks ülistasid umbes tuhandet jumalat, viitkümmet neist peeti peajumalateks ning eriti tähtsad olid seitse suurt jumalat. Linnriigiti olid jumalate funktsioonid tihti erinevad, kuid taevajumal An, õhu- ja maajumal Enlil ning vete- ja tarkusejumal Enki olid kolmekesi teistest tähtsamad. Suurde seitsmikusse kuulusid alguses veel päikesejumal Utu, kuujumal Nanna, armastusjumalanna Inanna ja jumalate ema Ninhursaga (Kramer 1977:122-130; 146-152).

Ainuüksi peajumala otsimine võimaldaks kirjutada terve raamatu. Esialgu näib troonivat An, kelle poja Enki poeg on Marduk. Kui Babüloonia päritolu Marduk saab peajumalaks (selle põhjendus on kirjas müüdis «Enuma Elish» - 'Kui ülal'), siis hakkab ta samastuma Enliliga, kelle poeg Ninurta samastub Marduki poja Nabûga. Assüüria suurriik tõstab peajumala troonile jumal Assuri, hilisbabüloonia perioodil pääseb Marduk taas võimule. Keerulisemad on ka teiste jumalate samastumiste ja funktsioonide lood. Parimal viisil on segaduses korda loonud soome assüroloog Simo Parpola, kes rekonstrueeris Assüüria elupuu. Elupuu igas ringis on lisaks jumalanimele ära toodud ka temaga seotud maagiline number (Parpola 1998: 281-285).

Rääkimaks astroloogiast ei pea me sukelduma Mesopotaamia panteoni kõikidesse keerukustesse, piisab, kui pöörame peatahelepanu planeetidega seotud jumalatele, kasutades selguse saamiseks ka elupuu abi. Teeme lihtsustatud lühitabeli astroloogiasse puutuvatest jumalatest. Sumeri jumalate nimedele on sulgudes lisatud ka nende kodulinn.

Sumer	Akad	Jumala amet akadlastel
An (Uruk)	Anu(m)	Taevajumal
Enlil (Nippur)	Bēl (Marduk, Assur)	Pea-, õhu- ja maajumal
Ninlil (Nippur)	Bēlit	Peajumalanna, saatusejumalanna
Enki (Eridu)	Ea	Vete- ja tarkusejumal
Nanna (Ur)	Sin	Kuu-, viljakuse-, õitsengujumal
Utu (Larsa)	Šamaš	Päikese-, õiglusejumal
Inanna (Uruk)	Ištar	Armastuse-, ilujumalanna
Ninurta (Nippur)	Nabû	Sõja-, jahi-, kirja- (päästja?) jumal
Ereškigal	Bēlet-sēri	Allilma jumalanna
Nergal	Nergal	Katku-, nälja-, sõja-, allilmajumal.

Tabel 1. Mesopotaamia jumalad ning nende ametid akadlastel.

Planeedijumalatest

Astroloogia üheks põhikomponendiks on antiikaja seitse planeeti -- Päike ☉, Kuu ☾, Merkuur ☿, Veenus ♀, Marss ♂, Jupiter ♃ ja Saturn ♄. Lühiduse mõttes kasutame siin ja edaspidi üldlevinud planeedisümboliteid, mis tegelikult pärinevad hilisematest aegadest. Siinkohal pole võimalik rääkida nende sümbolite ajaloost, aga nende tekkelugu ulatub otsaga keskaega.

Planeedi omadused määrab temaga seotud jumal. Kreeka ja Rooma traditsiooni põhjal tunduks mõistlikuna koostada tabel, milles on ära toodud planeedid ning nendele vastavad

jumalad. Veel võiks lisada ka planeetide nimetused babüloonia ja sumeri keeles ning võikski lõigu lõpetatuks lugeda. Kogemuse põhjal peab kurtma, et mainitud tabeli korrektne koostamine pole võimalik, aga õnneks hakkab töö käigus tasapisi selginema ka sellise eesmärgi vildakus.

Esialgul, Päikesega ja Kuu puhul, saame kaunis hästi hakkama. Sumeri Utu ja akadi Shamash on Päikesega umbes samas suhtes nagu Helios Kreekas; sumeri Nanna ja akadi Šin lasevad ennast samuti Kuuga siduda. Edaspidi tekivad aga juba tõsisemad probleemid. Planeetide suures tähtsuses antiikses Mesopotaamias pole mingit kahtlust. Toome järgnevalt lõigu Assüüria kuninga Esarhaddoni ja Meedia kuninga Ramataia vahelise lepingu tunnistajate nimekirjast (672 eKr), planeete tähistavaid kirjamärke tõlgime tuntud planeedinimedeks: *Planeetide Jupiter, Veenus, Saturn, Merkuur, Marss, Siirius, [jumalate] Assur, Anu, Enlil, Ea, Šin, Shamash, Adad, Marduk, Nabû, Nusku, Urash, Nergal, Ninlil, [-], Ninive Ishtar, Arbela Ishtar, kõikide [Assüüria] linnade [-] jumalate, kõikide Assüüria jumalate, kõikide Babüloni, Borsippa ja Nippuri jumalate [-], kõikide Sumeri jumalate, kõikide maade kõikide jumalate ühtekokku, taeva ja maa jumalate juuresolekul [-]* (Lindsay 1971: 42).

Planeedid on toodud nimekirjas esimestena, see rõhutab nende tähtsust. Lähemal vaatamisel märkame aga veel, et planeedijumala ja temaga seotud jumala nimed esinevad nimekirjas eraldi: Dil-bat 'Veenus' ja (Ninive) Ishtar. Kui Veenuse ees esineks tunnussümbol MUL 'täht', võiks seda pidada lihtsalt tema täheliseks esinemisvormiks, aga sümbol DINGIR 'jumal' näitab, et tegemist oleks nagu omaette jumalaga. Samasugune kahestumine esineb kõigil ülejäänud viiel planeedil. Planeedi määratlemine jumala tunnusega on kaunis üldine (Kugler 1907: 62). Siit saab teha järelduse, et Kuud ja Päikest kõrvale jättes peab planeedijumala ja planeedi samastamisega Mesopotaamias olema palju ettevaatlikum kui Kreekas või Roomas. Seda arvesse võttes saame valmis teha järgneva aukliku ning kahtlase väärtusega tabeli planeetidega seotud jumalate, kuid mitte planeedinimede kohta:

Pl	Akadi (Sumeri)	Kreeka	Rooma
☾	Šin (Nanna)	Selene	Luna (müstika)
♁	Nabû (Ninurta)	Hermes	Mercurius (äri, turg)
♀	Ištar (Inanna)	Aphrodite	Venus (armastus, õnn, võit)
☉	Šamaš (Utu)	Helios	Sol (valgus)
♂	Nergal	Ares	Mars (sõda)
♃	Marduk	Zeus	Jupiter (õiglus)
♄	Ninib	Kronos	Saturnus (saak)

Tabel 2. Planeedijumalad Mesopotaamias, Kreekas ja Roomas.

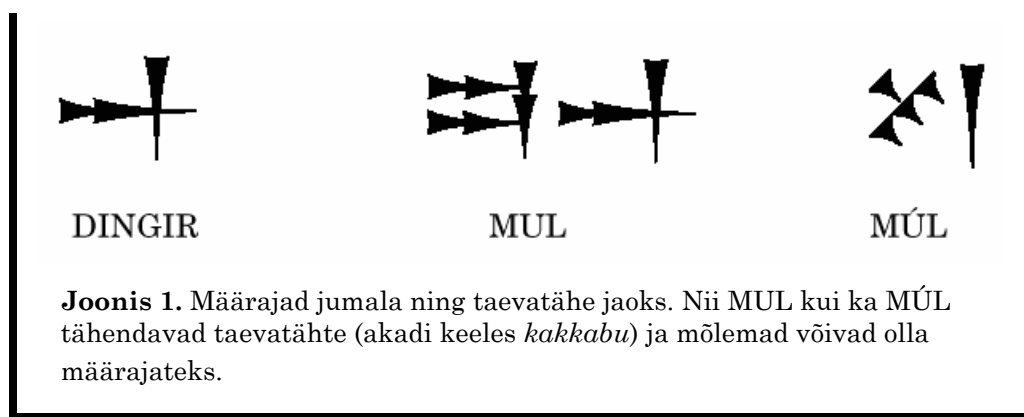
Tekkinud analoogiaid ei tohi liiga tõsiselt võtta, nt Ishtar on paiguti viljakusega rohkem seotud kui meelelisem Aphrodite või Venus jne. Jätame need probleemid hellenistliku astroloogia ajaloo pureda ning keskendume edaspidi üksnes Mesopotaamiale, sest siingi on muresid kuhjaga. Näiteks Saturniga on seotud teisene päikesejumal Ninib, hiljem aga võib leida Saturni seoseid surma kaudu allilmaga. Merkuuriga oleks nagu üheselt seotud Nabû, aga läbi tema analoogi Ninurta kui sõjajumala seoseid luues võime ennast kergesti leida sõjajumal Nergali juures, kes on kindlalt seotud hoopis planeediga Marss. Tuletame veelkord meelde Mesopotaamia kultuuri paksust ja paljutahulisust ning jätame seekord lootuse jumalate labürindist välja jõuda. Kõige kõrgemale tasemele jõudis Mesopotaamia astroloogia ja astronoomia

hilisbabüloonia perioodil (Kugler 1909/10: 27). Astroloogia ajaloo seisukohalt näib olevat piisav, kui me edaspidi võtame aluseks hilisbabüloonia süsteemi, välja arvatud siis, kui riivame varasemaid perioode.

Planeetide nimedest

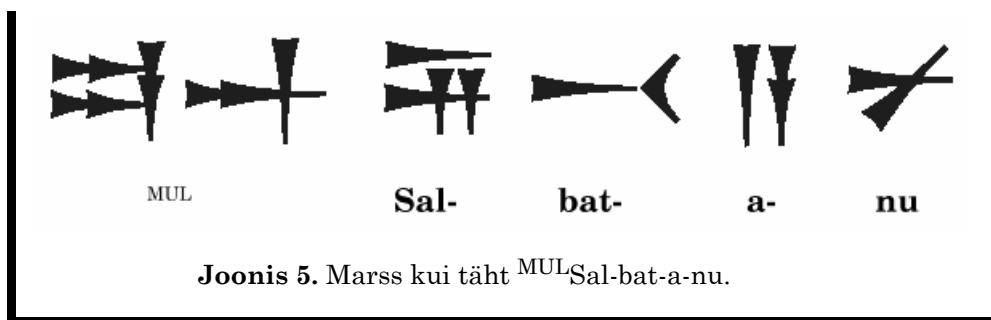
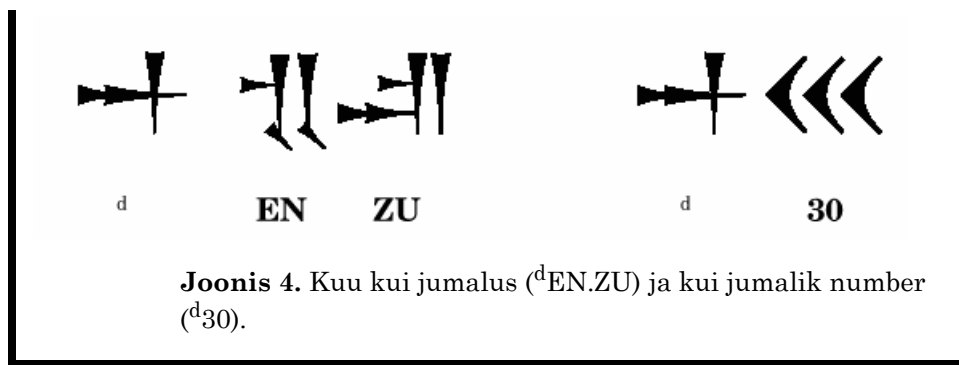
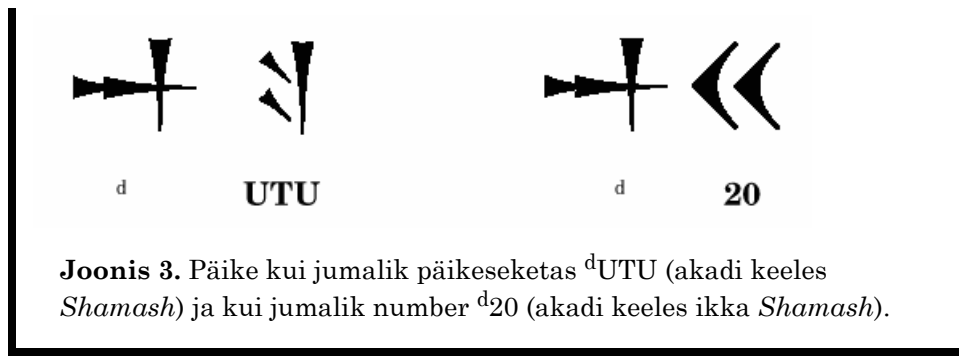
Tabel 2 sättis kenasti vastavusse planeedi, selle jumala ja järelikult ka planeedinime, aga kahjuks üksnes Roomas või Kreekas. Segadus planeedijumalatega tingib segaduse ka Mesopotaamia planeedinimedes, milles selgust omamata on võimatu taibata astrooloogilisi tekste. Säilinud kiilkirjatekstidest on võimalik kokku koguda kõik kasutusel olnud planeedinimed (Kugler 1907: 293; Rochberg 1998: 28-29). Arusaamise huvides peaks mõnede näidete abil natuke selgitama transliteratsiooni reegleid. Järgnev selgitav materjal lihtsustab tegelikust, sest oleme sunnitud kõrvale jätma nt kiilkirja arengu ajas jpm, aga teatud ülevaate ta siiski annab.

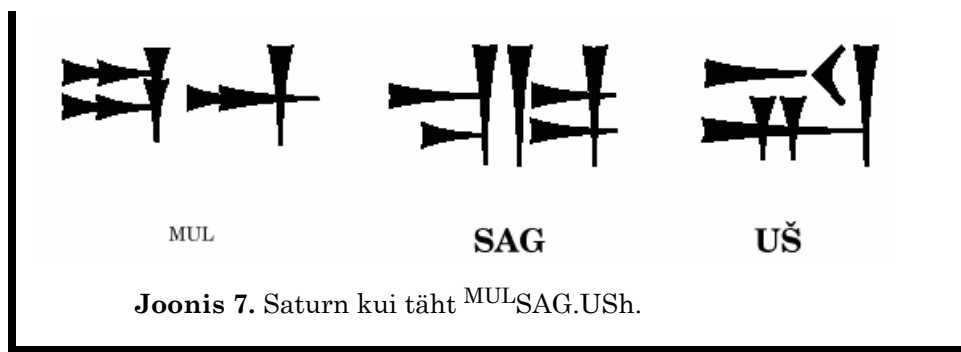
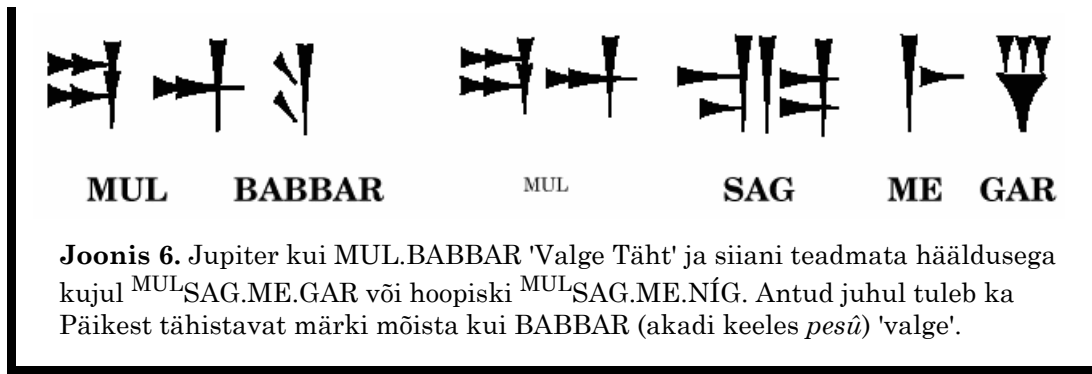
Akadi keele ja kirja mõistet kasutatakse hilisemal ajaperioodil ka ühisnimetusena lähedaste semiidi keelte, babüloonia ja assüüria keelte kohta. Akadi kiri on sumeri kirja järeltulija ning sisaldab palju sumeri laensõnu ja anakronisme. Sumeri kui hoopis teist tüüpi keele foneetilist kirja oli raske kohandada akadi keele tarbeks, kuid sellega saadi siiski toime. Sama märk võib akadi kirjas vastavalt vajadusele tähistada kas sumeri keelest pärinevat häälikut, aga ka hääliku aluseks olnud tähenduse tõlget, lisaks veel ka sellega sarnanevat akadikeelset silpi jne jne (Borger 1981 1-4; 46-52). (Eesti keeles võib selle kohta pikemalt lugeda juba eespool mainitud aimeraamatutest.) Meile on oluline määrajate ehk tunnussõnade (determinatiivide) esinemine ja sumeri päritoluga foneetiliste silpide kasutamine. Määrajad teatavad lugejale, mis tüüpi sõna järgneb. See võib olla maa nimetus, linna nimetus, looma nimetus jne, meid huvitavates tekstides ka tähe või jumala nimetus. Märkide translitereerimisel kirjutatakse määraja tavaliselt ülaindeksina sõna ette. Määrajad olid varem lihtsalt sumerikeelsed sõnad, jumala tunnuseks on DINGIR 'jumal', seda märgitakse translitereerimisel väikese *d* tähega, taevatähe tunnuseks on MUL 'täht' ning sellisena on seda kombeks ka ülaindeksina translitereerimisel märkida (vt joonis 1). Akadikeelsed silbid märgitakse väikeste tähtedega, neid eraldavad kriipsud, sumeri keelest pärinevad märgid translitereeritakse trükitähtedega, neid eraldavad punktid.

Joonis 1. Määrajad jumala ning taevatähe jaoks. Nii MUL kui ka MÚL tähendavad taevatähte (akadi keeles *kakkabu*) ja mõlemad võivad olla määrajateks.

Järgnevalt toome näiteid planeetide nimede kirjutamisest. Assüüria elupuu illustreeris tähtsamate jumalate seoseid teatud kindlate arvsümbolitega, kusjuures peab arvestama, et kuuekümnendsüsteemi tõttu kirjutati arvud 60 ja 1 samasuguse püstkiiluga (Parpola 1998: 285, 289). Päikese, Kuu ja Veenuse puhul kasutati astroloogias tihti nende arvsümboleid koos jumala tunnusega.

Nagu kiilkirja puhul ikka, on põnev vaadata millest mõned märgid koosnevad. Nt Jupiteri nimetus *Valge Täht* on mõeldav märkidena Täht ja Päike ning jumala määraja sisaldub tähe-määrajas. Planeetidega seotud märke on veelgi, kuid äsjatoodud, R. Borgeri raamatust (1981) väljaselekteeritud märkidest piisab järgneva tabeli (tabel 3) mõistmiseks. Tabeli esimeses veerus järgneb meieaegsele planeedimärgile selle planeedi akadikeelne nimetus. Teises veerus on toodud planeedinimetusi raamatute MUL.APIN ja Enūma Anu Enlil seeriast. Kolmandas veerus on kirjas horoskoopides kasutatud planeeditähised (Kugler 1907: 7-14; Rochberg 1998: 28).

Nimetus	MUL.APIN, Enūma ...	Horoskoopides
☽ Šin	^d 30, ^d EN.ZU	30
☉ Šamaš	^d 20, ^d UTU	20, ^d UTU
♃ ?	SAG.ME.GAR, PA.ME.GAR	^{MUL} BABBAR
♀ Dil(i)bat	^d Dil-bat, ^d 15	Dil-bat
♁ Šihtu	^d UDU.IDIM.GU ₄ .UD	GU ₄ .UD
♄ Kajamānu	^d UDU.IDIM.SAG.UŠ	GENNA
♂ Salbatānu	^d Sal-bat-a-nu	AN

Tabel 3. Planeedinimede variante Mesopotaamias. UDU.IDIM (akadi keeles *bibbu*) märgib mõistet 'planeet' (Borger 1981: 537).

Jupiteri kohta on MUL.APINis ja Enuma Anu Enlil seerias veel kasutatud selliseid nimetusi nagu ^dShUL.PA.È.A, UD.AL.TAR (Dapinu) ja Neberu, aga horoskoopides on ta järjekindlalt MUL.BABBAR, mida ma Valge Tähe asemel kangesti kibeleksin tõlkima 'Päiketäheks'. Nüansse lisab ka nimede tõlkimine. Nimi *Shihtu* 'Hüpe' sobib hästi ringikargavale Merkuurile, täpselt nagu *Kajamanu* 'Püsiv' sobib pikatoimelisele Saturnile. Sumerikeelsete silpide kiirtõlgendusega tuleb olla ülimalt ettevaatlik, näiteks Marsi kirjutamiseks kasutatav AN ei pea ilmtingimata tähendama selle samastamist sellenimelise jumalaga. Kogu see probleemistik nõuab selgituseks omaette kirjatöid, siinkohal piisab järeldusest, et Mesopotaamia astroloogiliste tekstide tõlkimisel on lihtsam kasutada meile harjumuspäraseid planeedinimesid, ehkki sünnihoroskoopides on planeetide kohta tarvitatud üksnes tabeli 3 viimase veeru märke (Rochberg 1998: 28).

Tähtkujudest

Astroloogia teiseks oluliseks komponendiks on sodiaagimärgid. Sodiaagi tähtkuju nagu iga teinegi tähtkuju katab taevas mingi ala, kus see tähtkuju asub. Märki all aga tuleb mõista mingit lõiku (tavaliselt üht kaheteistkümnendikku) ekliptikast. Kõik sodiaagimärgid kokku katavad kogu ekliptika. Sodiaagimärgi mõiste kujunes hellenismiajal ning siin on oma panus Egiptuse traditsioonidel. Mesopotaamia astroloogias olid kasutusel tähtkujud, mis on oma suuruselt kaunis erinevad. Mesopotaamia tähtkujusid on mitmeti tõlgendatud, nt Werner Papke arvates on Neitsi tähtkuju varasematel perioodidel olnud jumalanna Ishtar (Papke 1993: 47). Jätame sellised kahtlase väärtusega hüpoteesid kõrvale ning piirdume edaspidi horoskoopide perioodi tähtkujudega, mis ei erine oluliselt hilisbabüloonia perioodi omadest. Astroloogidele olid eriti olulised ekliptikalähedased tähtkujud, läbi mille kulgeb Kuu või Päikese tee. Üksikud tähed kui astroloogilistes tekstides suhteliselt ebaolulised, jätame seekord vaatluse alt kõrvale, neid läheb peamiselt vaja Kuu asendi kirjeldamisel mingi tähtkuju suhtes. Sagedasemaks erandiks on hele täht Siirius, mille nimeks on olnud Oda või Vibu ja hiljem Päikese Tähekoer (Allen 1963: 118-120). Kokku on teadaolevates astroloogilistes tekstides nimetatud ainult üheksat kinnistähte. Horoskoopides kasutatud tähtkujud on väga lähedased tänapäevastele sodiaagi tähtkujudele (Rochberg 1998: 29).

Tavatähtkuju	Horoskoopides	Ligikaudne tõlge
Jäär	HUN, LU, ^{LÜ} HUN.GÁ	Töömees
Sõnn	GU, AN, MÚL.MÚL	Taevapull, Tähed
Plejaadid	MÚL.MÚL, ^{MUL} MUL	Tähed, Juuksekahl
Kaksikud	MAŠ.MAŠ	Suured Kaksikud
Vähk	ALLA	Krabi
Lõvi	A, UR.A	Lõvi
Neitsi	AB.SÍN	Vagu
Kaalud	RÍN	Kaalud
Skorpion	GÍR.TAB	Skorpion
Ambur	PA	?
Kaljukits	MÁŠ	Kitskala (Meripoisur?)
Veevalaja	GU	Suur Ainus
Kalad	KUN, KUN.MEŠ, ZIB.ME	Sabad

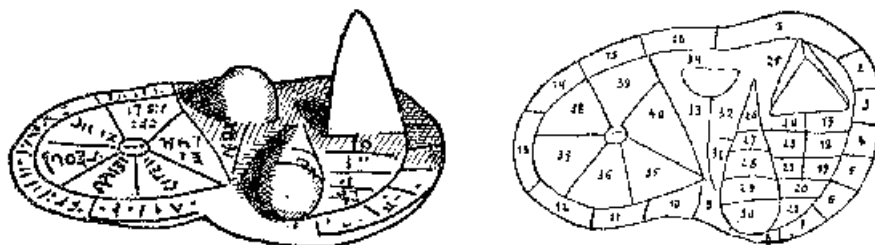
Tabel 4. Babüloonia horoskoopides esinevate tähtkujude nimesid.

Teiste babüloonia tähtkujude osas on erinevused tänapäevastest palju suuremad. Veomees on nt Kõver Sau või Kõver Mõök, Perseus Vanamees ja Orion Taevakarjus. Mõned tähtkujud ei lange isegi üldjoontes tänapäevastega kokku - Veevalaja põhjaosa ning poole Pegasuse asemel oli tähtkuju nimega Pääsuke. Huvitav on teada, et vastupidiselt üldlevinud arvamusele pole aga nt Kaalud sugugi mitte hiline Julius Caesari auks moodustatud tähtkuju, vaid palju vanem (Kugler 1913: 10-17; Papke 1993: 106, 156).

Ennustamisest ja varasest astroloogiast

Astroloogia polnud kaugeltki ainus ennustamisõpetus Mesopotaamias, kus ennustuskunst oli suure au sees, põimudes läbi ka ravimaagiaga. Ennustamiseks kasutati loomamaksa, arvesse võeti varjutusi, atmosfäärinähtusi, lindude lendamist jne. Maailmapilt oli sel ajal mütoloogiline, mille üheks tunnuseks on kõige seotus kõigega. Maksa seisukorra ja lindude lendamise järgi ennustasid ka etruskid ning roomlased, selles mõttes pole kahe jõe vaheline kultuur ainulaadne. Järgnev pilt pärinebki hoopis Etruski kultuurialalt Placidast.

Joonis 8. Vasest maks preestriõpilaste õppevahendina. Paremalt on maksa jaotuse skeem numereeritult tänapäevaste numbritega.

Ennustamiseks kehtis esialgu küllaltki jäik ennete (oomenite) süsteem. Vanababüloonia tekst ütleb (Lindsay 1971: 2):

- Kui kollane koer siseneb paleesse, siis selle väravad hävivad.*
- Kui kirju koer siseneb paleesse, siis teeb kuningas rahu oma vaenlasega.*
- Kui koer siseneb paleesse ja keegi ta tapab, siis palee saab pikka aega nautida rahu.*
- Kui koer siseneb paleesse ja lamab voodis, siis kedagi paleest ei võeta vangi.*
- Kui koer siseneb paleesse ja lamab troonil, siis tabavad paleed suured raskused.*
- Kui koer siseneb templisse, siis jumal ei halasta maale. [--]*

Kui siga nähakse sisenemas majja palmioks hammaste vahel siis [--]

Palju oleneb ka koera värvist ja sisenemise suunast.

Ennustustel on tendents vahetevahel mitte täituda. Juba Akadi perioodil hakati endeid tõlgendama kui jumalate soovi, mitte kui jäika tulevikuennustust. Jumalate soovid võivad teatavasti mitte täide minna, neid saab vahetevahel üle kavaldada jne, sest jumalad pole kõikvõimsad.

Astroloogia (kr *ἡ ἀστρολογία* - 'täheteadus, täheõpetus') on õpetus, mis iseloomustab ja ennustab taevakehade konfiguratsioonide põhjal. Ennustamise jaoks olid taevanähtused erilise tähendusega, sest neid oli näha kogu riigis, taevasündmused pidid avaldama mõju kuninga ja

kogu riigi käekäigule. Varane astroloogia tegeles taevanähtuste kui ennete tõlgendamisega. Hiljem, Assüüria riigi ajastul, õpiti teatud taevanähtusi, eriti just varjutusi ja planeetide liikumist ka prognoosima, see võimaldas nende juba ka ette näha. Just ennete ettenägemise võimalus ning nähtuste mastaapsus tagasid astroloogilisele ennustamisele erilise koha teiste süsteemide hulgas. Korrapärased taevanähtused seostati vaatlejate poolt aastaaegadega, suhteliselt ebakorrapärased kuningriikide ja kuningate saatusega. Puhtmüstiliste teadmiste kõrval näib astroloogia vägagi ratsionaalne olevat, millega seletub ka tema edu Kreeka kultuuriruumis (Hübner 1989: 13-22). Astroloogia tekkimist on püütud põhjendada ka Mesopotaamia selge taevaga. See Cicero eksitus on olnud väga populaarne nende hulgas, kes pole pidanud nägema tolmupilvi ja hämu ka Mesopotaamia taevas.

Varjutuste vaatlemist peeti väga oluliseks. Astroloogid kirjutavad oma aruannetes hoolega, kuidas vaadeldi ja kas varjutuse ajal planeedid paistsid, kuidas vari liikus (vt nt. Hunger 1992, 316: 178). Kuu erinevad piirkonnad seati vastavusse geograafiliste piirkondadega ja nii võis juhtuda, et varjutusest tulenev halb läks hoopis naaberriigi kraesse.

Neljateistkümnendal päeval teeb Kuu varjutuse. See [ennustab] halba Elamile ja Amurrule, kuid on kasulik kuningale, minu isandale. Las kuningas, minu isand, on õnnelik, rahuneb. (Hunger 1992, 388: 222). *Neljateistkümnendal Adari [XII] päeval teeb Kuu varjutuse. Kui Kuu teeb varjutuse Adari 14. päeva õhtuse vahikorra ajal, siis tähendab see otsust maailma kuningale, Uri kuningale ja Amurru kuningale. Kuuvarjutuse ajal pole Jupiteri ja Veenust [näha]. Kui Kuu teeb varjutuse Adaris, [siis] Elami kuningas [sureb]. Kui varjutus toimub õhtuse vahikorra ajal, tähendab see halba Akadile. [-].* (Hunger 1992, 250: 138).

Aegamööda muutub lisaks ilmale, pilvitusele ja tuulele oluliseks ka planeetide asend varjutuse ajal ning nende liikumine üksteise suhtes. *Kui Jupiter seisab Kuu sees [Jupiteri ja Kuu ühendus], siis sel aastal kuningas sureb [-]. Kui Jupiter läheb Kuu sisse, siis tuleb nälg Amurru; Elami kuningas langeb lahingus; Subartus tõusevad ülikud oma isanda vastu üles. Kui Jupiter läheb Kuu sisse, siis maa majandus laostub. Kui Jupiter väljub Kuu tagaküljest, siis tuleb sõjategevus maale.* (Hunger 1992, 100: 60). Samalaadne ennustamine paleele ja kuningale on valdav ka hilisbabüloonia perioodil.

Esimesed sünnihoroskoobid

Ptolemaiose arvates peab astroloog olema see, kes [-] täielikult mõistab kõikide tähtede, Päikese ja Kuu liikumist, nii et ta teab iga konfiguratsiooni kohta ja toimumise aega. (Ptolemy 1964: 10-11). Tähtede all mõeldakse siin muidugi rändtähti ehk planeete. Üks olulisemaid astroloogide tegevusalasid on sünnihoroskoopide koostamine, kus planeetidel on väga kaalukas osa. Mitte päris aluseta pidasid teadusajaloolased sünnihoroskoope hellenismiajastu produktiks, kuid sel sajandil ilmnes, et neid hakati tegema juba Mesopotaamias Pärsia võimu perioodil ning jätkati Makedoonia perioodil. Hetkel on leitud umbes kolmkümmend babüloonia horoskoopi. Esimene teadaolev kiilkirjas horoskoop pärineb aastast 410 eKr ning viimane aastast 69 eKr (Rochberg 1998: 3-4). Sünnihoroskoobid on Pärsia vallutuste kaudne tulemus - vallutajad ei vajanud astroloogide teeneid ja neil tuli hakata leiba teenima uuel viisil. Babüloonia sünnihoroskoop ennustab lapse tulevikku, iseloomu ja elukäiku, lähtudes planeetide asendist sünnihetkel. Aluseks võeti enamasti sündimisele eelneva päikeseloojangu alguse moment, sest babüloonia lastel, nii nagu paljudel kuukalendrit arvestavatel rahvastel, algas ööpäev päikeseloojangul. Hiljem määratleti sünniaeg veerandi ööpäeva täpsusega.

Joonis 9. Sünnihoroskoop jaanuarist 410 eKr. Vasakul esikülg, paremal tagakülg.

Teadaolevatest väga vanadest horoskoopidest tuntuim kirjeldab taevast 30. aprilli paiku 410 eKr. Selle tekstist võib lugeda: *Nisani kuu 14 [?] päeva öösel, ... Shuma-usuri poeg, Shumaiddina poeg, [-] sündis. Sellel ajal oli Kuu Skorpioni suiste allosas, Jupiter Kalades, Veenus Sõnnis, Saturn Vähis, Marss Kaksikutes, Merkuur, mis oli loojunud, oli nähtamatu. [-] (Asjad?) lähevad [Asjaolud kujunevad?] sinu jaoks soodsalt.* (Rochberg 1998: 56).

Ennustused on tavaliselt üldised, isikuomadustesse puutuvad, hoidutakse konkreetsetest ennustustest. Esialgu leidub horoskoopides ka varaastrooloogilisi, peamiselt varjutustega seotud pseudohoroskoopilisi ennustusi: [-] *Kui laps on sündinud ja ta väikelapsepõlves toimub päikesevarjutus: Ta sureb võõras linnas ja tema isamaja puistatakse laiali.* (Rochberg 1998: 14). Horoskoopilised ennustused on reeglina positiivsed. Kui ennustatakse, et laps ei saa rikkaks, siis leitakse palju võimalusi, kuidas rikastumine tagaukse kaudu uuesti sisse tuua. Näiteks 263 a eKr tehtud horoskoobis on öeldud: ... *nad tegid. Tal saab varandusest puudu olema, ...[-] Tema päevad [eluea mõttes] saavad pikad olema. [-] Tal on ... -d ja naine. Ta saab nägema(?) tulu. [-]* (Rochberg 1998: 66).

Aja jooksul muutuvad planeetide asendid aina olulisemaks. Näiteks 235 a eKr tehtud horoskoobis kirjutatakse: [-] *Jupiter on 18 kraadi Amburis. Jupiteri koht [tähendab]: [tema] elu[?] saab olema edukas, rahulik; tema rikkus on kauakestev, pikad päevad [pikk elu]... Veenus oli 4 kraadi Sõnnis. Veenuse koht [tähendab]: Kuhu ta ka ei lähe, on tal õnne, tal saab olema poegi ja tütreid. Merkuur koos Päikesega Kaksikutes ... koos Päikesega. Merkuuri koht [tähendab]: tema saab palju tähtsamaks kui ta vennad [-]* (Rochberg 1998: 84). Küllap astroloog juba teadis, kellele lastest Kreeka päritoluga jõukad vanemad kalli raha eest horoskoopi tahtsid.

Kaldea (hilisbabüloonia) horoskoopides on hästi näha astroloogia põhielementide kujunemine, välja arvatud majade süsteem, mis on hilisemat päritolu (Neugebauer, van Hoesen, 1959: 7-8). Astrooloogide jutud oma eriala pikast vanusest on õiged, kuid väited selle kohta, nagu oleks tähtkujude ja planeetide mõju avastatud pikaajalise vaatlemise teel, ei leia Mesopotaamia astroloogia ajaloost mingit tuge. Selle asemel võib jälgida sünnihoroskoopide kombineerimist ja kohandamist vastavalt vajadusele. Kõigepealt kujundatakse tõlgendamise paindlikkus ning alles seejärel tekivad reeglid ja raamid horoskoobi koostamiseks.

Lõpetuseks

Ennustamiskunst oli Mesopotaamias nagu mujalgi antiikajal kõrgelt hinnatud. Astroloogia nihkus aja jooksul teiste ennustamismeetodite hulgas esile. Selle põhjuseks oli taevanähtuste kui ennete mastaapsus ning nende ette-ennustamise võimalus. Babüloonia astroloogia jõudis sünnihoroskoopide koostamiseni, kuid selle tehnika põhjalikum väljatöötamine jäi hilisemasse

perioodi. Babüloonia horoskoopides võetakse arvesse planeete, tähtkujusid (esialgu mitte veel märgi tähenduses), osaliselt ka planeediasendeid, eriti nende ühendusi Päikesega. Kasutusele võeti planeedi salajane kodu - tähtkuju, milles asudes on planeedil eriline mõju. Usutavasti kujunes just sellest hellenismiajastul välja planeetide domineerimise ja eksiili õpetus. Astrooloogiliste majade süsteem ning nn päikesemärgid ei ole Babüloonia päritolu. Mesopotaamia horoskoopides peetakse tähtsaks hiljem unustusse langenud elemente - nt võeti arvesse kuufaas ja lähema kuuvarjutuse toimumise aeg.

Käesolev lühiülevaade piirdus Mesopotaamia astroloogia põgusa käsitlemisega ning see võis lugejale rohkem küsimusi tekitada kui vastuseid anda. Õnneks on nüüd allikmaterjalid ka Eestis palju kättesaadavamaks muutunud. Loodame, et astroloogia roll teadusloos leiab lähitulevikus põhjalikumalt käsitlemist.

Kirjandus

- Allen, R. H. 1963. *Star Names, Their Lore and Meaning*. New-York.
- Barton, T. 1994. *Ancient astrology*. London & New-York.
- Boll, F. 1926. *Stern Glaube und Sterne Deutung*. Leipzig/B. G. Teubner/Berlin.
- Borger, R. 1981. *Assyrisch-babylonische Zeichenliste*. Neukirchen.
- Bram, J. R. 1975. *Ancient Astrology Theory and Practice. Matheseos Libri VIII by Firmicus Maternus*. Translated by J. R. Bram. New Jersey.
- Hunger, H. 1992. *Astrological Reports to Assyrian Kings*. Helsinki.
- Hübner, W. 1982. *Die Eigenschaften der Tierkreiszeichen in der Antike*. Wiesbaden.
- Hübner, W. 1989. *Die Begriffe «Astrologie» und «Astronomie» in der Antike*. Wiesbaden.
- Knappich, W. 1967. *Geschichte der Astrologie*. Frankfurt am Main. Korsch, H. 1935. *Grundriss der Geschichte der Astrologie*. Düsseldorf.
- Kramer, S. N. 1977. *Mifologija Šumera i Akkada*. - Mifologii drevnego mira. Moskva, 122-160.
- Kugler, F. X. 1907. *Sternkunde und Sterndienst in Babel. I. Babylonische Planetenkunde*. Münster.
- Kugler, F. X. 1909/10. *Sternkunde und Sterndienst in Babel. II. Babylonische Zeitordnung*. Münster.
- Kugler, F. X. 1913. *Sternkunde und Sterndienst in Babel. Ergänzungen zum Ersten und Zweiten Buch*. Münster.
- Kämmerer, T. R. 1998. Suuline konsultatsioon info kasutamisel ka käesolevas artiklis.
- Lindsay, J. 1971. *Origins of Astrology*. London.
- Neugebauer, O., van Hoesen, H. B. 1959. *Greek Horoscopes*. Philadelphia.
- Nikula, R. A. 1993. *Astrologian Historia*. Helsinki.
- Pannekoek, A. 1961. *A History of Astronomy*. London.
- Papke, W. 1993. *Die geheime Botschaft des Gilgamesch*. Ausburg.
- Parpola, S. 1998. Assüüria elupuu: Juudi monoteismi ja kreeka filosoofia lätete jälgedel. *Akadeemia* 2, lk 271-296.
- Ptolemy, C. 1964. *Tetrabiblos*. The Loeb Classical Library. Cambridge.
- Rochberg, F. 1998. *Babylonian Horoscopes*. Philadelphia.
- Soden, W. von 1991. *Der Nahe Osten im Altertum, in Propyläen Weltgeschichte*, Bd. 1 (584-585), Bd. 2 (68-69), Reprint Frankfurt am Main.
- Tester, S. J. 1987. *A History of Western Astrology*. Suffolk.